

MAMLAKATNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA SOLIQ YUKINI OPTIMALLASHTIRISH STRATEGIYASI

Nematjonova Risolatxon Dilshodbek qizi

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot” yo‘nalishi 2-kurs talabasi

E-mail risolatxonnematjonova@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada mamlakat iqtisodiyotining investitsion jozibadorligini yuksaltirishda soliq siyosati va soliq yukini optimallashtirish strategiyalari tadqiq etilgan. Soliq stavkalari darajasi va davlat byudjeti tushumlari o‘rtasidagi bog‘liqlik Laffer egri chizig‘i iqtisodiy-matematik modeli vositasida tahlil qilingan. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni (TXI) jalb qilishda soliq imtiyozlari, ma‘murchilikni soddalashtirish va soliq yukini muvozanatlashning tizimli mexanizmlari yoritilib, O‘zbekiston iqtisodiyoti uchun amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: Investitsion jozibadorlik, soliq yuki, Laffer egri chizig‘i, soliq strategiyasi, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, soliq ma‘murchiligi, fiskal siyosat.

Kirish. Global iqtisodiy integratsiya chuqurlashgan va mamlakatlar o‘rtasida cheklangan investitsiya resurslari uchun raqobat kuchaygan hozirgi davrda har bir davlatning iqtisodiy siyosatidagi ustuvor vazifalardan biri barqaror investitsiya muhitini shakllantirish hisoblanadi. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar (TXI) nafaqat qo‘shimcha kapital manbai, balki mamlakatga zamonaviy texnologiyalar, nou-xaular, innovatsion boshqaruv tizimlari kirib kelishi va yangi ish o‘rinlari yaratilishining muhim drayveridir. Xorijiy va mahalliy investorlarning kapital joylashtirish bo‘yicha qaror qabul qilishlarida esa o‘sha mamlakatdagi soliq tizimi,

uning barqarorligi va soliq yuki darajasi hal qiluvchi omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Soliq yuki korxonalarining sof foyda marjasiga, investitsiyalarning o'zini oqlash muddatiga va kapital rentabelligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Biroq, soliq stavkalarini shunchaki mexanik ravishda pasaytirish davlat byudjeti daromadlarining kamayishiga, ijtimoiy majburiyatlarning bajarilmasligiga va makroiqtisodiy barqarorlikning buzilishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun ham davlat fiskal manfaatlari va investorlarning rag'batlari o'rtasidagi maqbul muvozanatni ta'minlovchi soliq yukini optimallashtirish strategiyasini ishlab chiqish iqtisodiyot fani va amaliyotining eng dolzarb hamda murakkab masalalaridan biri hisoblanadi.

Iqtisodiy nazariyada soliq stavkalari darajasi va davlat daromadlari, shuningdek, tadbirkorlik faolligi o'rtasidagi bog'liqlik an'anaviy ravishda amerikalik iqtisodchi Artur Laffer (Arthur Laffer) modeli — Laffer egri chizig'i orqali ifodalanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, soliq stavkasining 0% dan ma'lum bir optimal nuqtagacha (r^*) ko'tarilishi byudjet tushumlarini oshiradi. Biroq, soliq yuki optimal nuqtadan oshib ketganda, iqtisodiy faollik pasayadi, investitsiyalar oqimi to'xtaydi, biznes yashirin sektorga o'tadi va natijada byudjet tushumlari kamayishni boshlaydi.

Laffer modelining matematik funksiyasini shartli ravishda quyidagi parabola ko'rinishida ifodalash mumkin:

$$T = r * Y(r)$$

Bu yerda: T — davlat byudjetining soliq daromadlari; r — o'rtacha soliq stavkasi (soliq yuki); $Y(r)$ — soliq stavkasiga bog'liq bo'lgan jami milliy ishlab chiqarish yoki soliqqa tortish bazasi.

Soliq tizimi investorlar tomonidan faqatgina soliq stavkalarining baland-pastligi bilan baholanmaydi. Investitsion muhit jozibadorligini belgilovchi soliq tizimining bir nechta fundamental mezonlari mavjud:

1. Soliq yukining mutanosibligi va prognoz qilinuvchanligi. Investor uchun soliq qonunchiligining tez-tez o'zgarishligi va kamida 5-10 yillik istiqbolda soliq xarajatlarini aniq rejalashtirish imkoniyati mavjudligi stavkaning biroz yuqoriligidan ko'ra muhimroqdir.

2. Soliq ma'murchiligining soddaligi (Compliance costs). Soliqlarni hisoblash, hisobotlarni topshirish va soliq nazoratidan o'tish bilan bog'liq vaqt hamda moliyaviy xarajatlarning kamligi korxonaning umumiy tranzaksiya xarajatlarini pasaytiradi.

3. Soliq imtiyozlari va rag'batlar tizimi. Erkin iqtisodiy zonalar, texnoparklar va strategik loyihalar uchun beriladigan maqsadli soliq preferensiyalari (soliq ta'tillari, tezlashtirilgan amortizatsiya, investitsiyaviy soliq krediti) kapitalning dastlabki o'zini oqlash muddatini qisqartiradi.

Xalqaro amaliyotda mamlakatning fiskal jozibadorligini oshirish maqsadida soliq tarkibini o'zgartirish, ya'ni to'g'ridan-to'g'ri soliqlardan egri soliq'larga bosqichma-bosqich o'tish strategiyasi keng qo'llaniladi. To'g'ridan-to'g'ri soliq'lardan (foyda solig'i, daromad solig'i) investitsiya rentabelligiga bevosita ta'sir qilgani sababli, ularning stavkalarini pasaytirish TXI oqimini rag'batlantiradi.

1-jadval. Soliq yukini optimallashtirish modellarining investitsiya muhitiga qiyosiy ta'siri

Soliq turi / Strategiya	O'zgarish yo'nalishi	Investitsion muhitga ijobiy ta'siri	Xavf-xatarlar va salbiy oqibatlar
Yuridik shaxslarning foyda solig'i	Stavkani pasaytirish (masalan, 20% dan 12-15% gacha)	Sof foyda marjasini oshiradi, kapitalning qayta investitsiyalanishini rag'batlantiradi.	Qisqa muddatda davlat byudjeti daromadlarining to'g'ridan-to'g'ri kamayishi.

Investitsiyaviy soliq krediti va preferensiyalar	Yangi texnologiyalar kiritganda soliqdan chegirmalar	Investorlarni innovatsiyalar va yuqori texnologiyali tarmoqlarga kapital yo'naltirishga undaydi.	Soliq bazasining torayishi va ma'murchilikning murakkablashishi.
Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) tahriri	Ekspertyorlar uchun QQSni tezkor qaytarish tizimi	Korxonalarining aylanma mablag'lari taqchilligini oldini oladi, eksport salohiyatini oshiradi.	G'arazli maqsadlarda QQSni noqonuniy qaytarib olishga urinishlar xavfi.
Soliq ma'murchiligini raqamlashtirish	E-kontrollar, avtomatlashgan xavf-xatarlarni tahlil qilish	Korrupsiyani kamaytiradi, soliq tekshiruvlari sonini qisqartiradi, shaffoflikni oshiradi.	Kichik biznes subyektlari uchun IT-infratuzilma xarajatlarining oshishi.

1-jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, soliq yukini optimallashtirish shunchaki stavkalarni yalpi pasaytirish emas, balki tizimli tarkibiy islohotlarni talab qiladi. To'g'ridan-to'g'ri soliqlarni pasaytirish hisobiga yuzaga keladigan byudjet defitsitini egri soliqlarni (iste'mol soliqlarini) kengaytirish va yashirin iqtisodiyotni legallashtirish orqali soliq bazasini kengaytirish hisobiga qoplash xalqaro amaliyotda eng samarali kombinatsiya hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida soliq tizimini tubdan isloh qilish, soliq turlarini qisqartirish va stavkalarni pasaytirish bo'yicha ulkan ishlar

amalga oshirildi. Xususan, QQS stavkasining 15% dan 12% gacha pasaytirilishi, ijtimoiy soliq va daromad solig'ining birxillashtirilishi investitsion faollikka ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Biroq, mamlakatning xalqaro reytinglardagi o'rnini yanada yaxshilash va yirik transmilliy kompaniyalarni jalb qilish uchun soliq strategiyasini quyidagi yo'nalishlarda davom ettirish lozim:

1. Soliq qonunchiligi barqarorligi moratoriysi. Xorijiy investorlar uchun soliq qonunchiligiga salbiy tomonga o'zgartirishlar kiritishga kamida 5 yillik moratoriy (kafolat) berish tizimini qat'iy qonuniy mustahkamlash.

2. Soliq nizolarini hal etishning shaffof mexanizmi. Soliq organlari va investorlar o'rtasidagi kelishmovchiliklarni sudgacha hal qilish (mediatsiya) hamda xalqaro arbitraj sudlari qarorlarini tan olish amaliyotini kengaytirish.

3. Yashirin iqtisodiyot ko'lamini qisqartirish orqali halol investorlarni himoya qilish. Shaffof ishlayotgan korxonalar zimmasidagi soliq yukini kamaytirish uchun, raqamli markirovka va elektron hisob-fakturalar tizimini yanada takomillashtirish orqali soliq to'lashdan bo'yin tovlovchi sohalarni qonuniy sektorga o'tkazish.

Xulosa

Mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirishda soliq yukini optimallashtirish strategiyasi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishning eng ta'sirchan dastaklaridan biridir. Laffer egri chizig'i modeli va xalqaro tajriba tahlili shuni ko'rsatadiki, maqbul fiskal siyosat davlat va biznes manfaatlari kesishgan nuqtada shakllanadi. Soliq yukini pasaytirish qisqa muddatli istiqbolda byudjet tushumlariga bosim o'tkazsa-da, uzoq muddatli istiqbolda investitsiyalar oqimining ko'payishi, soliq bazasining kengayishi va yangi ishlab chiqarish quvvatlarining ishga tushishi evaziga iqtisodiyotning yalpi yuksalishini ta'minlaydi.

O'zbekiston sharoitida soliq strategiyasi nafaqat stavkalarni pasaytirish, balki soliq ma'murchiligini to'liq raqamlashtirish, investorlar huquqlarini qonuniy himoya qilish va tizimning barqarorligini ta'minlashga qaratilishi lozim. Shundagina

milliy iqtisodiyotimiz mintaqaviy va global miqyosda yuqori jozibadorlikka ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. - T.: "Adolat", 2020. - 640 b.
2. Vaxabov A.V., Malikov T.S. "Moliya". Darslik. - T.: "Sharq", 2018. - 448 b.
3. Laffer A., "The Laffer Curve: Past, Present, and Future", Heritage Foundation Backgrounder, 2014. No 1765, pp. 1-12.
4. Stiglitz J. E., Rosengard J. K., "Economics of the Public Sector", 4th Edition, W. W. Norton & Company, 2015. - 920 p.
5. Malikov T.S., "Soliqlar va soliqqa tortishning dolzarb muammolari". - T.: "Iqtisod-Moliya", 2021. - 280 b.
6. Toshmatov Sh.A., "KORXONALARNI SOLIQQA TORTISH: Nazariya va amaliyot". Darslik. - T.: "Fan va texnologiya", 2019. - 350 b.
7. World Bank, "Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies", World Bank Publications, 2020. - 148 p.